

Kajian Awal Dialek Melayu Jugra Varian Bandar***A Pilot Study on Malay Jugra Dialect of Bandar Variants***Norfazila Ab. Hamid¹

Terima	Wasit	Muat Naik e-Jurnal
	20 DISEMBER 2018	24 DISEMBER 2018

ABSTRAK

Makalah ini membicarakan salah satu varian Dialek Melayu Jugra (DMJ) yang terdapat di Jugra, iaitu Varian Bandar (VBNDR). Objektif makalah ini adalah menilai dan menyusun semula aspek-aspek fonologi yang masih belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang DMJ VBNDR terutamanya dalam menentukan jumlah inventori fonem. Justeru, makalah ini bertujuan memberi tumpuan kepada aspek fonetik dan fonologi dengan cara mendeskripsikan sistem fonologi VDMJ BNDR dengan memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong, konsonan dan mengidentifikasikan keberadaan alternasi dalam DMJ VBNDR. Pendekatan yang dimanfaatkan dalam mencapai objektif kajian ini ialah pendekatan struktural. Dapatan yang dilaporkan dalam makalah ini adalah DMJ VBNDR mempunyai enam fonem vokal /i, u, e, o, ↔, a/, memiliki dua diftong, iaitu /-aw, -aj/ dan 19 fonem konsonan yang terdiri daripada tujuh konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, //, dua konsonan letusan /tʃ, dʒ/, dua konsonan geseran /s, h/, empat konsonan nasal /m, n, ŋ, N/, satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Selain mengemukakan penerangan bagi DMJ VBNDR secara khusus, makalah ini memperluaskan korpus ilmu tentang DMJ secara umum.

Kata kunci: fonologi, pendekatan struktura, Bandar, fonem, penyebaran

ABSTRACT

This paper discusses one of the Malay Jugra Dialect variants (DMJ) found in Jugra, Varian Bandar (VBNDR). The objective of this article is to evaluate and reorganize aspects of phonology which has yet to get clarification on a number of studies on DMJ VBNDR especially in determining the amount of phoneme inventory. Therefore, this article aims to focus on the aspects of phonetics and phonology to describe the phonological system of VM MKH that displays spread of vowel, diphthong, consonant and identify the presence of alternation in this DMJ VBNDR. The objectives of this article is achieved through the application of structural approach. The findings reported in this article is that the DMJ VBNDR has 6 vowel phonemes, namely /i, u, e, o, ↔, a/, have two diphthongs, /-aw, -aj/ and 19 consonant phonemes which consist of seven explosive consonants /p, b, t, d, k, g, //, two affricate consonants /tʃ, dʒ/, two fricative consonants /s, h/, four nasal consonants /m, n, ŋ, N/, a vibration consonant /r/, a lateral consonant /l/ and two semi-vowel consonants /w, j/. Besides explanation on the DMJ VBNDR in specific, this article expands the corpus knowledge on DMJ in general.

Keywords: phonology, structural approach, Bandar, phonem, distribution

¹ Dr Norfazila binti Ab. Hamid, Pensyarah Kanan diUnit Bahasa Melayu, Jabatan Kenegaraan dan Pengajian Ketamadunan, KUIS, norfazila@kuis.edu.my.

Pendahuluan

Selangor merupakan sebuah negeri yang berada di bahagian tengah Pantai Barat Semenanjung Malaysia dan terletak di bahagian Barat Banjaran Titiwangsa. Negeri Selangor mempunyai sembilan buah daerah seperti Sabak Bernam, Hulu Selangor, Kuala Selangor, Gombak, Klang, Petaling, Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang. Negeri Selangor diairi oleh empat lembangan sungai utama, iaitu Lembangan Sungai Langat, lembangan sungai Bernam, lembangan sungai Klang dan lembangan sungai Selangor. Lembangan Sungai ini dilihat sebagai faktor utama kemunculan penempatan awal masyarakat di negeri Selangor.

Negeri Selangor baru wujud sebagai kesatuan politik pada awal abad ke-18. Sebelum itu, daerah-daerah yang kemudian digabung menjadi kerajaan Selangor yang tertakluk pada kesultanan Melaka dan seterusnya kesultanan Johor. Namun demikian, nama Selangor dengan maksud Kuala Selangor dan lembangan Sungai Selangor, sudah terdapat dalam Sejarah Melayu. Begitu juga dengan Jeram, Jugra dan Klang disebut dalam kakawin Negarakartagama yang ditulis pada abad yang keempat belas. Sesungguhnya, dapat dikatakan bahawa negeri yang sekarang dinamakan sebagai negeri Selangor sudah lama diduduki oleh orang Melayu.

Jugra merupakan salah sebuah mukim yang berada dalam daerah Kuala Langat dan berada berhampiran dengan lembangan Sungai Langat. Muara sungai ini dikatakan bercabang menjadi dua sungai yang besar iaitu sungai Jugra dan sungai Langat dan dipercayai merupakan antara petempatan terawal di negeri Selangor. Jugra dipercayai dibuka oleh orang-orang Bugis yang datang dari Johor pada abad ke-18 untuk menjalankan aktiviti perdagangan dengan Melaka.

Gambar 1: Peta Negeri Selangor

Hasil bacaan yang dilakukan oleh pengkaji terhadap kajian perpustakaan, kajian linguistik yang melibatkan DMJ hanya ada tiga sahaja kajian yang dilaksanakan oleh ahli

linguistic, iaitu Collins (1992), Asmah Haji Omar (2008) dan Rahim Aman et al. (2018). Tidak keterlaluan di sini, pengkaji menyatakan bahawa kajian ini adalah satu kajian rintis yang dilakukan dan tidak berkait dengan ilmu perbandingan DMJ ini. Dalam kajian ini pengkaji telah membuat penelitian terhadap beberapa kajian lampau yang telah dilaksanakan oleh pengkaji terdahulu. Sebanyak tiga kajian lampau telah dirujuk bagi menilai dan mencari kelompongan yang perlu diisi oleh pengkaji untuk mendapatkan satu hasil kajian yang baharu. Himpunan penyelidikan kajian lampau terhadap bahasa yang dikaji turut memberikan gambaran awal kepada pengkaji untuk menghasilkan satu kajian baharu dan menghasilkan pendeskripsian yang lebih berpeda. Oleh itu, dalam kertas kerja ini hanya satu sahaja varian yang diketengahkan dalam kertas kerja ini, iaitu VBDR.

Objektif Kajian

Dalam makalah ini tumpuan kajian dikhususkan kepada dialek Melayu Jugra varian Bandar (DMJ VBDR), iaitu satu varian yang dianggap penting dalam memanifestasikan semua varian Jugra yang lain. Selain itu, pada asasnya objektif kajian dalam makalah ini ialah untuk menilai dan memperbaiki semula aspek-aspek fonologi yang belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang DMJ VBDR. Justeru, kajian ini bertujuan menyentuh aspek fonetik dan fonologi dengan cara mendeskripsikan sistem fonologi DMJ VBDR dengan memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong, konsonan dan pola suku kata dalam kata DMJ VBDR berlandaskan pendekatan struktural.

Metodologi

Richards & Rodgers (dlm Henry 1991: 1), mengatakan metodologi mencakupi sukatan, pendekatan, strategi atau teknik, dan prosedur. Oleh itu, bolehlah dikatakan metodologi merupakan cara atau tatacara gerak kerja dalam sesuatu penyelidikan. Metod atau kaedah yang baik dan sesuai akan menghasilkan dapatan kajian yang baik. Dalam melakukan sesuatu kajian, beberapa kaedah tertentu boleh digunakan untuk memungut, menganalisis, serta mentafsir data. Dalam bahagian ini secara khusus membincangkan metodologi dan pendekatan kajian yang digunakan dalam mengenalpasti inventori fonem DMJ VBDR. Kajian ini berlandaskan dua kaedah kajian utama iaitu kaedah kajian perpustakaan dan kaedah kajian lapangan (pemilihan senarai kata/soal selidik, pemilihan informan, pengumpulan data, pemaparan data dan analisis data). Kedua-dua kaedah ini digunakan bagi menghasilkan satu dapatan kajian yang lebih berpeda.

Kajian Kepustakaan

Kajian kepustakaan, merupakan kaedah yang digunakan oleh seseorang pengkaji untuk mendapatkan data dan bukti melalui kajian ke atas dokumen dan rekod (Mohd Sheffei 1991: 41). Dalam kajian ini, kajian kepustakaan dilakukan untuk mencari maklumat-maklumat penting, seperti latar belakang masyarakat Melanau di Sarawak. Maklumat tentang latar belakang masyarakat ini penting sebelum pengkaji ke lapangan kerana dapat memberikan gambaran awal kepada pengkaji tentang corak kehidupan masyarakat tersebut. Melalui kaedah kepustakaan juga, pengkaji memperoleh kosa ilmu utama berhubung kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu tentang topik yang hendak dikaji. Maklumat kajian

terdahulu ini dapat mengelakkan pengkaji daripada membuat kajian yang sama. Sebanyak tiga kajian lampau telah dirujuk bagi mendapatkan gambaran awal berkenaan kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu. Sehubungan itu, kajian perpustakaan juga dilaksanakan bagi mendapatkan panduan tentang pendekatan struktural.

Selain penting untuk mengetahui latar belakang masyarakat, kajian kepustakaan ini penting untuk pengkaji mengetahui tentang pelbagai definisi, konsep, fakta-fakta, serta maklumat-maklumat tentang kajian lepas yang tidak mungkin didapati di lapangan. Hal ini, sejajar dengan pendapat Mouly (1970: 227), yang menyatakan “...*Before on educational researcher initiates a study he must, first determine what has previously been done in the area. The most important is to improve the effectiveness of educational practice.*”

Beberapa buah perpustakaan telah digunakan untuk mencari bahan bagi kajian ini. Perpustakaan tersebut ialah Perpustakaan Tun Sri Lanang di Universiti Kebangsaan Malaysia, Sumber Jabatan Linguistik di Universiti Kebangsaan Malaysia, Pejabat Daerah Jugra, dan lain-lain sumber yang berkaitan. Dalam usaha memperoleh maklumat tentang bahasa dan masyarakat Jugra, pengkaji mendapati maklumat yang diperoleh adalah terhad, memandangkan hanya ada tiga sahaja kajian yang dilakukan tentang DMJ ini.

Kajian Lapangan

Menurut Wan Hashim Wan Teh (1980: xv), kajian lapangan atau kajian luar dalam pengertian umum merujuk kepada apa sahaja penyelidikan yang dilakukan oleh seseorang di luar kongkongan fizikal, tempat, atau ruang seperti di luar bilik, di luar bilik pejabat, di luar kampus, di luar negeri, dan sebagainya. Dalam bidang linguistik, kajian lapangan digunakan untuk mendapatkan data yang diperlukan. Salah satu aspek penting dalam kajian lapangan ialah strateginya untuk memantapkan sesuatu hasil kajian.

Oleh itu, dengan kata lain kerja lapangan ini adalah penting untuk pengkaji mendapatkan maklumat serta data yang kukuh, bertetapan objektif kajian. Dalam kajian lapangan ini, aspek yang di sentuh ialah pemilihan senarai kata/soal selidik, pemilihan kawasan dan batasan kajian, pemilihan informan, pengumpulan data dan pemaparan data serta analisis data.

Pemilihan Senarai Kata/Soal Selidik

Dalam kajian ini, soal selidik yang digunakan merupakan senarai kata yang digunakan oleh Rahim Bin Aman (1997), dalam kajiannya yang bertajuk ‘*Perbandingan fonologi dan morfologi bahasa Iban, Kantuk, dan Mualang*’. Walaupun, senarai kata ini pada asasnya diambil daripada senarai kata Rahim Aman, namun dalam kajian ini, senarai kata tersebut telah diubah suai supaya bersesuaian dengan masyarakat yang dikaji. Senarai kata ini terdiri daripada 473 perkataan yang terdiri daripada 12 domain makna ini diambil dan diuji sendiri oleh pengkaji di kawasan lapangan terhadap DMJ:

1. Tubuh Badan	7. Alat Pertanian
2. Kata Kerja	8. Makanan
3. Alat Rumah	9. Waktu dan Cuaca
4. Nama dan Ganti Nama	10. Kata Ukuran
5. Binatang	11. Pakaian
6. Persaudaraan	12. Kata Bilangan

Pemilihan Kawasan dan Batasan Kajian

Dalam kajian ini Mukim Bandar yang diwakili oleh Kampung bandar dijadikan salah satu varian yang dikenal pasti wujud dalam DMJ. Mukim Bandar di kampung Bandar ini merupakan sebuah kampung tradisional dan menjadi pusat pemerintahan negeri Selangor kedua selepas Kuala Selangor. Kampung Bandar dibuka oleh Almarhum Duli Yang Maha Mulia (DYMM) Sultan Ala'eddin Sulaiman Shah ibni Almarhum Raja Muda Musa, Sultan Selangor ke-5 pada tahun 1898. Kampung ini dikenali oleh penduduk setempat sebagai Bandar Temasya yang sesuai dengan pusat pemerintahan dan pentadbiran negeri Selangor. Mukim Bandar ini meliputi beberapa kampung seperti kampung Bandar, Sungai Buaya, Teluk Pulai, Sungai Ingat dan Air Tawar. Keluasan tanah di kampung Bandar ialah 2000 ekar dan dinamakan sebagai "Tanah Raja". Bilangan penduduk kampung ini seramai 3700 orang yang terdiri daripada 500 buah keluarga. Selain daripada masyarakat Melayu yang menghuni dalam Mukim ini, terdapat juga beberapa etnik lain yang menetap di sini seperti Jawa, Makasar, Rawa, Cina, dan Minangkabau.

Pemaparan dan Analisis Data

Menurut Mahsun (1995: 14), kaedah pemaparan data melibatkan dua cara, iaitu i) perumusan data dengan menggunakan istilah biasa dan istilah teknikal linguistik antaranya fonologi; dan ii) perumusan menggunakan simbol atau lambang tertentu. Kedua-dua cara ini diterapkan dalam menganalisis data dalam kajian ini. Perumusan data menggunakan istilah biasa dan teknikal seperti fonetik, fonologi, fonem, fonemik, alternasi, rekonstruksi, retensi, inovasi, pengelasan, refleksi dan lain-lain lagi. Istilah teknikal ini berkait dengan tertentu sesuai dengan kajian yang dilaksanakan oleh pengkaji contohnya dalam bidang dialektologi dan ilmu bandingan ini. Antara simbol yang digunakan dalam kajian ini ialah:

- i) (/ /), kurungan miring ini bermaksud mengapit unsur fonologi;
- ii) (/), melambangkan di persekitaran;
- iii) ([]), kurungan siku mengapit unsur bunyi;
- iv) (#), simbol dalam lingkungan tertentu;
- v) (K), lambang konsonan;
- vi) (V), lambang vokal;
- vii) (O), lambang perubahan kosong;
- viii) (N), konsonan nasal velar;
- ix) (ɲ), konsonan nasal palatal;
- x) (ʔ), konsonan plosif glotal tidak bersuara;
- xi) (dʒ), konsonan afrikat palatal bersuara;
- xii) (⊗), konsonan frikatif velar bersuara;
- xiii) (↔), vokal tengah (schwa);

Pendekatan Struktural

Kajian ini, adalah berlandaskan pendekatan struktural. Struktural merupakan satu fahaman yang wujud di Eropah berikutan kebangkitan struktural linguistik yang dipelopori oleh Ferdinand de Saussure. Pendekatan struktural ini berasaskan prinsip-prinsip teori strukturalisme. Teori ini mula berkembang pada tahun 1960-an sebagai satu usaha untuk menerapkan kaedah dan wawasan Ferdinand de Saussure pengasas linguistik moden kepada kesusasteraan (Terry Eagleton, 1983:106). Saussure yang merupakan seorang ahli falsafah Swiss (1857-1913) percaya bahawa bahasa mempunyai struktur dalaman yang tersendiri dan mempunyai peraturan-peraturan yang sistematik (Charles, E. Bressler, 1999:89). Oleh itu, dalam analisis data yang berkait rapat dengan bidang fonologi, pendekatan struktural diguna pakai dalam menganalisis data. Pemilihan pendekatan ini sebenarnya didasarkan pada beberapa hipotesis umum yang terdapat dalam pendekatan ini. Pertama, kaedah yang dipakai dalam pendekatan ini adalah bersifat empiris (induktif). Berdasarkan kaedah ini, sejumlah korpus bahasa yang diperoleh digeneralisasikan secara sistematik. Kedua, bahasa itu adalah ujaran dan kemudian barulah tulisan. Jadi, yang diteliti dan dicatat ialah bahasa lisan. Ketiga, bahasa merupakan satu produk yang terdiri daripada unsur bunyi dan makna. Keempat, pengelasan bunyi berdasarkan distribusinya. Pemilihan pendekatan ini adalah wajar kerana sesuai dengan objektif kajian.

Dalam pendekatan struktural, kaedah deskriptif sesuai digunakan untuk memerihalkan aspek bunyi-bunyi bahasa, konsonan, vokal, dan diftong yang terdapat dalam kawasan kajian ini. Menurut Abdullah Hassan (1980: 66), analisis deskriptif terbit dari kaedah tradisi yang menghuraikan struktur bahasa, termasuklah bunyinya. Bunyi-bunyi yang didengar itu dipinggalkan dan diberi lambang. Kemudiannya bunyi-bunyi tersebut digolongkan kepada sesuatu jenis atas dasar persamaan ciri fonetiknya. Kaedah ini hanya memerlukan penjelasan, huraian atau tafsiran data tentang ciri bahasa sebagaimana ciri itu wujud dan digunakan oleh para penuturnya.

Dalam kajian ini, data dipecahkan kepada dua, iaitu bunyi dan kata. Setiap kata ditranskripsikan ke dalam bentuk fonetik. Menurut Samarin (1993: 220), transkripsi fonetik adalah penting kerana ia dapat menentukan sama ada sesuatu kajian itu berjaya atau tidak. Dalam kajian linguistik, transkripsi fonetik digunakan untuk menunjukkan secara tepat bunyi atau ciri-ciri bunyi yang terdapat dalam ujaran yang telah dianalisis. Transkripsi fonetik dilakukan menggunakan lambang fonetik antarabangsa (*International Phonetic Alphabet* (IPA)). Setiap bunyi yang wujud dalam kawasan kajian ini dipaparkan dalam bentuk rajah. Seterusnya, penyebaran bunyi konsonan, vokal, dan diftong dalam kata sama ada pada awal, tengah, atau pada akhir kata dipaparkan mengikut kawasan.

Analisis Dapatan Sistem Fonem DMJ VBDR

Dalam bahagian ini, pengkaji akan memaparkan inventori dan penyebaran vokal, diftong dan konsonan dalam kata bagi kawasan kajian. Penyebaran sistem fonem ini memperlihatkan keberadaan fonem berdasarkan posisinya dalam perkataan, iaitu di posisi awal, tengah atau akhir. Analisis dapatan DMJ yang diketengahkan dalam makalah ini merujuk kepada VBDR .

Sistem Fonem Vokal Dialek Melayu Jugra Bandar (BNDR)**i) Sistem fonem Vokal DMJ (VBDR)**

DMJ VBDR mempunyai enam fonem vokal /i, u, e, o, ↔, a/ yang terdiri daripada tiga vokal depan, dua vokal tengah, dan dua vokal belakang. Jadual 1 memaparkan inventori fonem vokal tersebut.

Jadual 1: Inventori vokal DMJ VBDR

Bahagian Kedudukan	Depan	Tengah	Belakang
Tinggi	i		u
Separuh Tinggi	e		o
Separuh Rendah		↔	
Rendah		a	

Berdasarkan Jadual 1, terdapat dua fonem vokal tinggi, iaitu vokal tinggi depan /i/ dan vokal tinggi belakang /u/ yang dibunyikan sebagai [i] dan [u], hadir dalam semua lingkungan kata, iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Selain itu, terdapat dua fonem vokal separuh tinggi, iaitu vokal separuh tinggi depan /e/ yang dibunyikan sebagai [e] dan vokal separuh tinggi belakang /o/ yang dibunyikan sebagai [o]. Fonem /e/ dan fonem /o/ hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Manakala, fonem vokal separuh rendah tengah /↔/ yang dibunyikan sebagai [↔] pula hanya hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Seterusnya, fonem vokal rendah tengah /a/ yang dibunyikan sebagai [a] hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Contoh kesemua penyebaran fonem vokal DMJ VBDR yang hadir pada posisi kata tertentu ini boleh dilihat dalam Jadual 2.

Jadual 2: Penyebaran fonem vokal dalam DMJ VBDR

Jenis Vokal	Penyebaran Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/i/	[ipa]	ipar	[ki⊗i]	kiri	[gigi]	gigi
/u/	[usus]	usus	[tulaN]	tulang	[d↔bu]	debu
/e/	[eko]	ekor	[b↔seh]	bersih	[t↔g↔lint Σe]	tergelincir
/o/	[ota/]	otak	[mulo/]	mulut	[t↔lo]	telur
/↔/	[↔mpat]	empat	[b↔ti/]	betik	[kual↔]	kuala
/a/	[aka]	akar	[masa/]	masak	[paga]	pagar

Seterusnya, dalam DMJ VBDR ini terdapat vokal rangkap dalam perkataannya. Vokal rangkap dalam DMJ VBDR ini terdiri daripada urutan dua vokal sahaja. Terdapat enam jenis urutan vokal rangkap dalam DMJ VBDR, iaitu vokal rangkap depan – tengah, depan-belakang, tengah-depan, tengah-belakang dan belakang-tengah yang terdiri daripada dua struktur. Contoh data lihat Jadual 3.

Jadual 3: Penyebaran urutan vokal rangkap dalam DMJ VBDR

Vokal Rangkap	Struktur Urutan Vokal	VBDR	BMS
1. Depan-tengah	i/ + /u/	hali↔	halia
2. Depan-belakang	/i/ + /u/	[tΣium]	cium
3. Tengah-depan	/a/ + /i/	[dZait]	jahit
4. Tengah-belakang	/a/ + /u/	[taun]	tahun
6. Belakang-tengah	/u/ + /↔/	tu↔	tua
	/u/ + /a/	[m↔Nuap]	menguap

ii) Sistem Fonem Diftong Dialek Melayu Jugra Bandar (BNDR)

Seterusnya, berdasarkan kajian yang dilakukan, DMJ VBDR memiliki dua diftong, iaitu /-aw, -aj/ yang dibunyikan sebagai [-aw, -aj]. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata sahaja. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata. Contoh data yang diutarakan ialah seperti dalam Jadual 4.

Jadual 4: Penyebaran diftong dalam DMJ VBDR

Jenis Diftong	Penyebaran Diftong Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/aw/	-		-		[pisaw]	pisau
/aj/	-		-		[s↔maj]	semai

iii) Sistem Fonem Konsonan Dialek Melayu Jugra Bandar (BNDR)

Seterusnya, DMJ VBDR mempunyai 19 fonem konsonan; tujuh buah konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan //, dua konsonan letusan / tΣ, dZ/, dua konsonan geseran /s, h/, empat konsonan nasal /m, n, ɲ, N/, satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Jadual 5 memaparkan inventori fonem konsonan yang wujud dalam DMJ VBDR .

Jadual 5: Inventori konsonan DMJ VBDR

Daerah Sebutan Cara Sebutan		Dua Bibir	Gigi-Gusi	Lelangit Keras	Lelangit Lembut	Pita Suara
Letupan/plosif	Tbs	p	t		k	/
	Bs	b	d		g	
Letusan/ Afrikat	Tbs			tΣ		
	Bs			dZ		
Geseran/Frikatif	Tbs		s			h
	Bs					

Sengau/ Nasal	Tbs Bs	m	n	ŋ	N	
Getaran/Trill	Bs		r			
Sisian/Lateral	Tbs Bs		l			
Separuh Vokal	Tbs Bs	w		j		

Konsonan letupan yang terdapat dalam DMJ VBDR ialah konsonan letupan dua bibir, gigi-gusi, langit lembut dan pita suara. Konsonan-konsonan tersebut ialah /p, b, t, d, k, g, dan //. Terdapat dua fonem letupan dua bibir iaitu /p/ dan /b/ yang dibunyikan sebagai [p] dan [b] dalam DMJ VBDR didapati hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah, dan akhir kata. Letupan gigi-gusi dalam DMJ VBDR iaitu /t/ dan /d/ yang dibunyikan sebagai [t] dan [d]. Letupan gigi-gusi /t/ wujud dalam semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir manakala, /d/ hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata. Seterusnya, konsonan letupan langit lembut iaitu /k/ dan /g/ yang dibunyikan sebagai [k] dan [g] hanya hadir pada posisi kata iaitu pada awal dan tengah. Konsonan letupan pita suara /// yang dibunyikan sebagai [/], hanya terdapat pada posisi akhir kata. Contoh kesemua kehadiran konsonan letupan pada posisi kata dalam DMJ VBDR ini boleh dilihat dalam Jadual 6.

Jadual 6: Penyebaran konsonan letupan dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letupan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/p/	[p↔h↔]	paha	[pompuan]	perempuan	[hisap]	hisap
/b/	[botol]	botol	[rambut]	rambut	[dZawab]	jawab
/t/	[tali]	tali	[pantat]	kemaluan perempuan	[ha/ut]	hanyut
/d/	[dagu]	dagu	[hidoN]	hidung	-	
/k/	[koto]	kotor	[sukon]	sukon	-	
/g/	[gigi]	gigi	[piNgan]	pinggan	-	
///	-		-		[k↔tia/]	ketiak

Sehubungan itu, dalam DMJ VBDR terdapat dua konsonan letusan iaitu letusan langit keras tak bersuara /tΣ/ dan bersuara /dZ/. Letusan langit keras tak bersuara /tΣ/ dibunyikan sebagai [tΣ] dan letusan langit keras tak bersuara /dZ/ yang dibunyikan sebagai [dZ] hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata. Contoh penyebaran konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 7.

Jadual 7: Penyebaran konsonan letusan dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letusan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/tΣ/	[tΣijum]	cium	[kutΣiN]	kucing	-	
/dZ/	[dZalan]	jalan	[tadZam]	tajam	-	

Terdapat dua konsonan geseran dalam DMJ VBDR iaitu /s/, /h/. Konsonan geseran gigi-gusi /s/ yang dibunyikan sebagai [s] dan konsonan geseran pita suara /h/ yang dibunyikan sebagai [h] dalam perkataan, hadir pada semua posisi kata iaitu awal, tengah dan akhir. Contoh kesemua konsonan geseran dan bunyi konsonan ini dalam setiap posisi kata tertentu dalam perkataan boleh dilihat dalam Jadual 8.

Jadual 8: Penyebaran konsonan geseran dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Geseran Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/s/	[sajap]	sayap	[basah]	basah	[tikus]	tikus
/h/	[hitam]	hitam	[pahit]	pahit	[merah]	merah

Seterusnya, terdapat empat konsonan sengau dalam DMJ VBDR iaitu /m/, /n/, /N/, dan /j/. Konsonan sengau dua bibir /m/, yang dibunyikan sebagai [m] dan konsonan sengau gigi-gusi /n/, yang dibunyikan sebagai [n] hadir pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Konsonan sengau langit keras /j/, yang dibunyikan sebagai [j] hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata dan konsonan sengau langit lembut /N/ yang dibunyikan sebagai [N], hadir pada semua posisi kata iaitu pada posisi awal, tengah, dan akhir. Contoh kesemua konsonan sengau yang hadir pada posisi kata tertentu boleh dilihat dalam Jadual 9.

Jadual 9: Penyebaran konsonan sengau dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sengau Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/m/	[masa/]	masak	[lam↔]	lama	[b↔lum]	belum
/n/	[nene/]	nenek	[tandu/]	tanduk	[bukan]	bukan
/j/	[jamo/]	nyamuk	[ha/ut]	hanyut	-	
/N/	[Naja/]	ajak	[tiNkap]	jendela	[dataN]	datang

Konsonan getaran gigi-gusi /r/ yang dibunyikan sebagai [r], dalam DMJ VBDR ini hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Contoh perkataan ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 10.

Jadual 10: Penyebaran konsonan getaran dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Getaran Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/r/	[radZin]	rajin	[t↔roN]	terung	[lebar]	lebar

Konsonan sisian gigi-gusi bersuara /l/ yang dibunyikan sebagai [l] dalam perkataan, didapati berada pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir. Contoh penyebaran konsonan ini ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 11.

Jadual 11: Penyebaran konsonan sisian dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sisian Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/l/	[lapan]	lapan	[malas]	malas	[t↔bal]	t↔bal

Dalam DMJ VBDR , terdapat konsonan /w/ dan /j/ yang dibunyikan sebagai [w] dan [j]. Konsonan separuh vokal dua bibir /w/ dan konsonan separuh vokal lelangit keras /j/, hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Pada akhir perkataan didapati kedua-dua konsonan dalam DMJ VBDR ini memperlihatkan sebagai satu penyatuan bagi membentuk diftong. Contoh penyebaran konsonan separuh vokal ini boleh dilihat dalam Jadual 12.

Jadual 12: Penyebaran konsonan separuh vokal dalam DMJ VBDR

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Separuh Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/w/	-		[t↔rtawa]	tertawa	[kasaw]	kasau
/j/	-		[sijaN]	siang	[p↔taj]	petai

Seterusnya, berkaitan dengan rangkap konsonan (gugus konsonan) DMJ VBDR memperlihatkan wujudnya sepuluh rangkap konsonan yang terdiri daripada homorganik nasal (nasal + letupan dan nasal + letusan) dan bukan homorganik yang hadir pada posisi awal dan tengah kata serta membentuk konstruksi seperti berikut; /bl-, -Ng-, -Nk-, -mp-, -mb-, -nt-, -nd-, -ndZ-, -rb- dan -rdZ-/. Contoh kehadiran kesemua rangkap konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 13.

Jadual 13: Penyebaran rangkap konsonan dalam DMJ VBDR

Rangkap Konsonan	Penyebaran Rangkap Konsonan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/bl-/	[blakaN]	belaka N	-		-	
/-Ng-/	-		[dZaNgut]	janggut	-	
/-Nk-/	-		[tΣaNkul]	cangkul	-	
/-mp-/	-		[t↔mpeleN]	tempeleng	-	
/-mb-/	-		[temba/]	tembak	-	
/-nt-/	-		[bantal]	bantal	-	
/-nd-/	-		[dindeN]	dinding	-	
/-ndZ-/	-		[andZiN]	anjing	-	
/-rb-/	-		t↔rbaN	terbang	-	
/-rdZ-/	-		k↔rdZa	kerja	-	

Kesimpulan

Dalam makalah ini, pengkaji telah memaparkan hasil daripada kajian pengkaji terhadap DMJ VBDR. Analisis data bermula dari segi penyebaran fonem dan bunyi yang terdapat dalam kawasan kajian berdasarkan bunyi vokal, diftong, konsonan dan pola suku kata. Hasilnya, DMJ VBDR mempunyai enam fonem vokal, iaitu /i, u, e, o, ↔, a/ yang terdiri daripada dua vokal depan, dua vokal tengah, dan dua vokal belakang serta memiliki dua diftong iaitu /-aw, -aj/ yang dibunyikan sebagai [-aw, -aj]. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata sahaja. Sehubungan itu, DMJ VBDR mempunyai 19 fonem konsonan; tujuh konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan //, dua konsonan letusan /tΣ, dZ/, dua konsonan geseran /s, h/, empat konsonan nasal /m, n, ɲ, N/ satu konsonan getaran /r/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Hasil penemuan ini diharap dapat memberikan satu penemuan yang baharu dan dapat merungkai segala permasalahan yang timbul dalam kajian-kajian yang lepas.

Rujukan

- Abdullah Hassan. (1980). *Linguistik Am untuk Guru Bahasa Malaysia*. Petaling Jaya: Fajar Bakti.
- Asmah Haji Omar. (2008). *Kaedah Penyelidikan Bahasa di Lapangan*. Edisi ke-2. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Charles, E. Bressler. (1999). *Literary criticism: An introduction to theory and practice*. New Jersey: Prentice Hall College.
- Henry Guntur Tarigan. (1991). *Metodologi Pengajaran Bahasa 1*. Bandung: Angkasa Bandung.
- James T. Collins. (1992). *Khazanah Dialek Melayu, Dialek Melayu Selangor: Tinjauan di Jugra*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mahsun. (1995). *Dialektologi Diakronis Sebuah Pengantar*. Yongyakarta: Gadjah Mada Universitas Press.
- Mohd. Sheffei Abu Bakar. (1991). *Metodologi Penyelidikan untuk Ekonomi dan Bidang-Bidang Berkaitan*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mouly, G.J. (1970). *The Science of Educational Research*. Edisi Kedua. New York: D. Van Nostrand.
- Rahim Aman. (1997). *Perbandingan Fonologi dan Morfologi Bahasa Iban*. Tesis Sarjana. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Rahim Aman, Shahidi A.H., Rusydiah A. Salam, Fatin Hakimah M. Fadzil, Suhailah Ruslan (2018). Reconstruction of the ancient Jugra dialect. *Jurnal Melayu*. Bil. 17 (2): 160-177.
- Samarin, William J. (1993). *Linguistik Lapangan: Panduan Kerja Lapangan Linguistik*. Terj. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Terry Eagleton. (1983). *Literary theory: An introduction*. United States: University of Minnesota Press.
- Wan Hashim Wan Teh. (1980). *Kaedah Penyelidikan Sosial*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.